

DR. VAIDA KAMUNTAVIČIENĖ

Kauno Vytauto Didžiojo universitetas

ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS DOMINIKONAI

XIX a. pirmojoje pusėje

(Pagal vienuolyno vizitacijų aktus)

Remiantis 1820, 1826, 1841, 1844, 1845 m. Žemaičių Kalvarijos dominikonų vienuolyno ir bažnyčios vizitacijų medžiaga, straipsnyje aptariama vienuolyno raida XIX a. pirmojoje pusėje: caro administracijos politikos padariniai, vienuolyno ir bažnyčios pastatų ansamblio pasikeitimai, ūkiniai pokyčiai, vienuolyno pajamos ir išlaidos, vienuolių pareigos ir buitis.

Daroma išvada, jog vienuolyno ekonominei padėčiai didžiausią įtaką turėjo 1841 m. caro administracijos atliktas vienuolyno žemių konfiskavimas ir 1842 m. gaisras, nes vienuolynas neteko visų savo žemių ir medinių pastatų. Vienuoliai turėjo pragyventi iš beveik trigubai mažesnio dydžio caro paskirtų pensijų. Nepaisant to, 1822 m. Žemaičių Kalvarijoje buvo baigta statyti nauja mūrinė bažnyčia. Lietuvos dominikonų provincijos ir geradarių lėšomis 1843 m. buvo pastatytas naujas mūrinis vienuolynas, atstatyti mediniai ūkiniai pastatai.

1836 m. uždarius Žemaičių Kalvarijos gimnaziją, kur mokytojų dominikonai, vienuolių pagrindinė pareiga liko rūpintis parapijos (ją sudarė apie 2832 tikinčiųjų) sielovada, toliau plėtoti socialinę veiklą, rūpintis prieglaudomis (po 1841 m. jų liko dvi, ligi tol buvo 3) ir brolijomis (jų buvo 3). Vienuolyne gyveno nuo 9 iki 14 vienuolių, buvo uždrausta priimti novicijus, rengta dirva vienuolyno panaikinimui.

Įvadas. Žemaičių Kalvarijos miestelio, bažnyčios, Kryžiaus kelio stočių, dominikonų vienuolyno istorija domėjosi ne vienas istorikas, kultūrologas ar menotyrininkas. Jie atskleidė vis daugiau naujų faktų, panaudodami ligi tol netirtus šaltinius ir pateikdami vertingų interpretacijų¹. Žemaičių Kalva-

¹ Svarbesnės pozicijos būtų: M. Valančius, *Raštai*, t. 2, Vilnius, 1972; [A. Ragažinskas], *Žemaičių Kalvarijos aprašymas, ypatingai dievobaimingiems keleiviams į tą stebuklingąją vietą, kunigo Ragažio sudėtas*, Vilnius, 1906; [J.M. Giżyccki], *Wiadomości o dominikanach prowincyi litewskiej*, zebrał Wołyniak, cz. 1, Kraków, 1917; J. Totoraitis, *Žemaičių Kalvarija*, Marijampolė, 1937; P. Jurkus, *Kalvarija Žemaičių*, *Lietuvių enciklopedija*, t. 10, Boston, 1957, p. 361–363; B. Kviklys, *Mūsų Lietuva*, t. 4, Boston, 1968, p. 57–66; K. Bružas, A. Miškinis, Varduva, *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, t. 2, Vilnius, 1979, p. 89–111, 126–129; D. Vasiliūnienė, *Žemaičių Kalvarija, Liaudies kultūra*, 1994, Nr. 1–3; P. Švėrebas, *Žemaičių Kalvarija*, buvęs dominikonų (vėliau – marijonų) vienuolynas ir Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčia,

rijai buvo skirta trečdalis „Žemaičių praeities“ 2 tomo, išleisto 1993 m.², neseniai pasirodė keturių autorių kolektyvinė monografija apie Žemaičių Kalvariją³, apibendrinanti ligšiolinius tyrinėjimus.

Vienas geriausių šaltinių vienuolyno istorijai tirti yra vienuolyno vizitacijų aktai, kuriuose yra įvairiopo informacijos apie bažnyčios ir vienuolyno ansamblio būklę, pateikiama ūkinė charakteristika, vienuolių sudėtis ir pareigos, apibūdinamos parapijoje veikusios prieglaudos, brolijos ir pan. Kauno arkivyskupijos kurijos archyvo bylose Nr. 141 ir 142 yra XIX a. pirmosios pusės Lietuvos vienuolynų vizitacijų aktai. Jie gali padėti ištirti Žemaičių Kalvarijos dominikonų vienuolyno raidą XIX a. pirmojoje pusėje. 142-oje byloje yra penkių Žemaičių Kalvarijos dominikonų vienuolyno vizitacijų medžiaga: 1820⁴, 1826⁵, 1841⁶, 1844⁷ ir 1845 m.⁸ 1844 ir 1845 m. datuoti vizitacijų aktai beveik identiški, skiriasi tik vienuolių sąrašas ir vienuolyno tar-

Lietuvos vienuolynai. Vadovas, Vilnius, 1998, p. 424–433; A. Pacevičius, Žemaičių Kalvarijos dominikonų bibliotekos autoriai ir knygos 1820 metais, *Knygotyra*, t. 36, Vilnius, 2000, p. 290–309; D. Vasiliūnienė, Žemaičių Kalvarijos dominikonų bažnyčia XIX a. I pusės rašytiniuose šaltiniuose, *Menotyra*, 2001, Nr. 2 (23), p. 21–27.

² *Žemaičių praeitis*, t. 2, 1993, p. 151–254. Rinkinyje yra 12 skirtingų autorių straipsnių Žemaičių Kalvarijos tematika.

³ A. Butrimas, N. Markauskaitė, A. Vitėnas, A. Pacevičius, *Žemaičių Kalvarija: vienuolynas, bažnyčia ir Kryžiaus kelio stotys*, Vilnius, 2003.

⁴ 1820 m. Žemaičių Kalvarijos dominikonų vienuolyno vizitacija (Wizita Klasztoru Kalwaryiskiego XX. Dominikanów prowincyi Litewskiey dyecezyi Żmuydckiey w gubernii Wileńskiey w powiecie Telszewskim w skutek przedpisania zwierzchności przez X. Fausta Ciecierskiego prowincioła tegoż zakonu i prowincyi uczyniona r. 1820), Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas (toliau – KAKA), b. 142, l. 782–803.

⁵ 1826 m. Žemaičių Kalvarijos dominikonų vienuolyno ir parapinės bažnyčios vizitacija (Wizyta klasztoru i kościoła parafialnego OO. Dominikanów Kalwaryiskiego w powiecie Telszewskim w dekanacie Olsiadzkim położonego z roku 1826), KAKA, b. 142, l. 713–742; 743–781 (tų pačių metų vizitacijos dvi aktų kopijos, tačiau informacija skirtinga, papildanti viena kita, pvz., pirmojoje kopijoje pateikiami vienuolyno kambarių inventoriai, antrojoje jų nėra, tačiau aprašyta mokykla, prieglaudos ir pan.).

⁶ 1841 m. Žemaičių Kalvarijos dominikonų vienuolyno ir parapinės bažnyčios vizitacija (Wizyta klasztoru i kościoła parafialnego WWOO. Dominikanów Kalwaryiskich w powiecie Telszewskim położonego w dekanacie zaś Olsiadzkim z roku 1841 (data taisyta iš 1839 m.)), KAKA, b. 142, l. 702–712.

⁷ 1844 m. Žemaičių Kalvarijos dominikonų vienuolyno ir parapinės bažnyčios vizitacija (Akt wizyty kościoła i klasztoru XX. Dominikanów Kalwaryiskich za r. 1844), KAKA, b. 142, l. 680–685v; 689–694v; 695–694v. (Trys nuorašai.)

⁸ 1845 m. Žemaičių Kalvarijos dominikonų vienuolyno ir parapinės bažnyčios vizitacija (Akt wizyty kościoła i klasztoru XX. Dominikanów Kalwaryiskich za 1845 r.), KAKA, b. 142, l. 671–674; 675–679. (Du nuorašai.) Toliau nurodoma tik vizitacijos data ir lapo numeris.

nų sąrašas. Kai kurie šių vizitacijų aktų nuorašai ir kitų laikotarpių vizitacijų medžiaga yra Lietuvos valstybės istorijos archyve. Dalis Žemaičių Kalvarijos vizitacijų medžiagos buvo ištirta, siekiant atskleisti bažnyčios ir vienuolyno komplekso statybos raidą, fundatorius, vienuolyno bibliotekos autorius ir knygas⁹. Daugiausia dėmesio buvo skiriama apibūdinti Žemaičių Kalvarijos bažnyčios ir vienuolyno pastatų raidai, mažiau tirta liko vienuolyno ūkinė padėtis, kuri leistų geriau suvokti vienuolyno kasdieninio gyvenimo ypatumus.

Šio darbo *tikslas* – remiantis Kauno arkivyskupijos kurijos archyve esančia Žemaičių Kalvarijos vienuolyno ir parapijos vizitacijų medžiaga, aptarti Žemaičių Kalvarijos dominikonų vienuolyno raidos pokyčius XIX a. pirmojoje pusėje, akcentuojant caro politikos įtaką vienuolyno ir bažnyčios gyvavimui. Apibūdinta vienuolyno pastatų kompleksas, turtinė padėtis, pajamos ir išlaidos, vienuoliai ir jų buitis, šalia vienuolyno veikusios prieglaudos ir brolijos, atkreipiant dėmesį į to meto iššūkius vienuolyno egzistavimui.

Bažnyčios ir vienuolyno pastatai XIX a. pirmojoje pusėje. Žemaičių Kalvarijos bažnyčios pastato istorijai skirtas nemažas istorikų ir menotyrininkų dėmesys. Žinoma, jog pirmoji medinė bažnyčia Žemaičių Kalvarijoje pastatyta 1619 m., o 1637 m. buvo pastatyta didesnė medinė bažnyčia, 1749 m. – dar didesnė (1750 m. konsekruota). Ji buvo viena didesnių medinių bažnyčių to meto Žemaitijoje. 1785 08 04 Žemaičių prelado, Livonijos kanauninko, Platelių klebono Juozapo **Prizginto** rūpesčiu buvo padėtas naujos mūrinės bažnyčios kertinis akmuo¹⁰. Šios bažnyčios statyba užtruko; 1820 m. vizitacijoje nurodyta, jog tuo metu dar buvo naudojamosi senąja medine bažnyčia, kurią išsamiai ištyrė menotyrininkė D. **Vasiliūnienė**¹¹. Vizitacijų medžiaga rodo, kad medinė bažnyčia buvo labai puošni, labai spalvinga: priekyje didysis bokštas buvo raudonai dažytas, dengtas malksnomis (jame kabėjo du cimbolai), o bažnyčios gale, virš didžiojo altoriaus, buvo mažesnis žalias bokštas (jame kabėjo bažnytiniai varpeliai). Vidus buvo baltai ir mėlynai išdekoruotas. Bažnyčia turėjo paaukuotus ir pasidabruotus 13 balsų vargonus. Grindys – marmurinių plokščių. Tačiau kad ir puošniai

⁹ Pvz., J. **Totoraitis**, *Žemaičių Kalvarija..*; A. **Butrimas**, N. **Markauskaitė**, A. **Vitėnas**, A. **Pacevičius**, *Žemaičių Kalvarija: vienuolynas..*; D. **Vasiliūnienė**, *Žemaičių Kalvarijos dominikonų bažnyčia..*; A. **Pacevičius**, *Žemaičių Kalvarijos dominikonų bibliotekos...*

¹⁰ D. **Vasiliūnienė**, *Žemaičių Kalvarijos dominikonų bažnyčia..*, p. 34–35; 1841 m. vizitacijos aktai, KAKA, b. 142, l. 702. Toliau bus nurodomi tik vizitacijos metai ir bylos lapas.

¹¹ D. **Vasiliūnienė**, *Žemaičių Kalvarijos dominikonų bažnyčia...*

įrengta bei nudažyta, ši bažnyčia 1820 m. buvo apverktinos būklės. Naujosios mūrinės bažnyčios mūrai geradarių lėšomis kilo už 150 žingsnių nuo vienuolyno. 1820 m. ji jau buvo baigta, skarda uždengtas stogas¹². 1822 m. liepos 7 d. pirmąkart naujojoje bažnyčioje buvo aukojamos šv. Mišios, o nuo spalio 1 d. jos jau buvo pastovios¹³. Tad pirmasis svarbus pokytis, įvykęs XIX a. pirmojoje pusėje Žemaičių Kalvarijoje, buvo medinės bažnyčios pakeitimas mūrine.

Vienuolyno pastato istorija prasidėjo 1637 m., kai į Žemaičių Kalvariją atvyko dominikonai. 1642 m. jiems buvo pastatytas vienuolyno pastatas, 1766 m. iškilo didesnis vienuolynas¹⁴. 1820 m. duomenimis, tas vienuolyno pastatas buvo senas ir medinis, trijų korpusų, pamatai akmeniniai, dengtas malksnomis, vidus apkaltas storlentėmis. Turėjo 16 kambarių, oratoriumą, biblioteką, valgomąjį (refektoriumą), virtuvę ir sandėlį. Po valgomoju buvo rūsys. Visuose kambariuose buvo švediškos krosnys, ant stogo išvesti 6 kaminai. Grindys ir lubos lentinės. Vidus ir išorė buvo gerai prižiūrimi, tačiau patį vienuolyną reikėjo visiškai perstatyti¹⁵.

1826 m. vienuolyno būklė dar pablogėjo. Vienuoliai stengėsi pastatą deramai prižiūrėti, pakeitė stogą – apdengė šiaudais. Tačiau menko remonto neužteko, vienuolyno pastatą reikėjo visiškai perstatyti, senasis jau buvo nebetinkamas gyventi¹⁶. Tokios avarinės būklės vienuolyno pastatu naudotasi ir 1841 m. Nors rūpestingi vienuoliai ir dabar prižiūrėjo vienuolyno išorę ir vidų, bet tai nepadėjo¹⁷. 1842 m. vienuolyne kilo gaisras – sudegė visas pastatas su biblioteka ir kitomis materialinėmis vertybėmis. Dabar tik iš šaltinių galima atkurti, kaip atrodė šis vienuolynas ir jo vidus.

1826 m. buvo sudarytas smulkus vienuolyno kambarių inventorių, į kurį atkreipė dėmesį vienuolyną tyręs A. Butrimas¹⁸. Iš vienuolyno vyresniojo kambario matyti, jog gyventa gan prabangiai. Jame stovėjo trijų evangelistų skulptūros, sienas puošė 15 paveikslų ir portretų kolekcija, o ant vienos sienos kabėjo didžiulis visos Europos žemėlapis. Čia kas savaitę buvo prisukamas Stokholmo gamybos sieninis laikrodis su švytuokle. Iš baldų

¹² 1820, l. 782–783v.

¹³ 1841, l. 702; 1845, l. 671.

¹⁴ P. Šverebas, *Žemaičių Kalvarija.., Lietuvos vienuolynai..*, p. 426–427.

¹⁵ 1820, l. 784.

¹⁶ 1826, l. 722v.

¹⁷ 1841, l. 703v.

¹⁸ A. Butrimas, *Žemaičių Kalvarija, buvęs dominikonų vienuolynas ir Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčia*, kn. A. Butrimas, N. Markauskaitė ir kt., *Žemaičių Kalvarija: vienuolynas..*, p. 38–40.

buvo tapyta indauja su 2 stalčiais, didelis 3 dalių stalas, tapytas mažas staliukas su 1 stalčiumi, 8 oda aptrauktos taburetės ir 15 naujų tapytų krėslų. Daug staltiesių ir servetėlių: 6 turkiškos, 3 kitokios, skirtos didžiajam stalui, staltiesės, dar 20 senų ir viena prūsiška staltiesė. Servetėlės trijų rūšių: 7 prūsiškos, 24 paprastos ir 3 spalvotos, skirtos kavai. Įrašytas ąsotėlis, dvi cukrinės, maža ir didelė, 3 padėklai ir kiti rakandai¹⁹.

Gretimame miegamajame kambaryje buvo ąžuolinė spinta su 7 dideliais, 5 mažesniais stalčiais, kur buvo saugomas vienuolyno archyvas ir 1822 m. sudarytas svarbiausių dokumentų sąrašas. Stalėlio 3-juose stalčiuose buvo laikomi įvairūs laiškai ir kitos rašto smulkmenos. Kambaryje stovėjo tapytas piupitras, kabojo vidutinio dydžio veidrodis. Iš įdomesnių daiktų reiktų paminėti barometrą, skaitytuvus, žirkles popieriui karpyti, tris didelius vienuolyno antspaudus, svarelius ir svertuvą – „bezmėną“, dviejų gorčių dydžio butelį. Lange iš kiemo pusės buvo įtaisytas skambutis, juo buvo sušaukiami valstiečiai²⁰. Reikia manyti, kad šiame kambaryje buvo ne tik miegama, bet ir dirbama, tvarkoma dokumentacija bei ūkiniai reikalai.

Po gaisro 1842 m. rugsejo 9 d. vienuolyno prioro Pranciškaus [Skilskio](#) (mirė 1843) rūpesčiu buvo padėtas kertinis akmuo naujo vienuolyno statybai. Šiam reikalui lėšų paaukėjo visos provincijos dominikonai ir kiti geradariai. Naujojo mūrinio dviaukščio vienuolyno statyba buvo baigta 1843 metais. Vienuolynas buvo 14 sieksnių ilgio, 6 sieksnių pločio, stogas malksnomis dengtas. 1844–1845 m. po nauju vienuolynu minimi trys rūšiai²¹.

Vienuolyno ūkis. Ūkiniai pastatai – neatskiriama vienuolyno, kaip savarankiško ūkinio vieneto, dalis. XIX a. vienuolyno naudoti ūkiniai pastatai svarbūs to meto materialinei kultūrai suvokti.

1820 m. ūkinių pastatų komplekse buvo senas dviaukštis, malksnomis dengtas, lentomis apkaltas svirnas su priesvirniu. Priesvirnyje buvo du kambarėliai, dvejios durys vedė į dvi aruodines javams ir daiktams laikyti. Antrajame aukšte irgi buvo du kambarėliai ir dvi aruodinės²². Toks jis buvo naudojamas ir 1841 m., tik stogas perdengtas šiaudais²³. Veikiausiai šio svirno istorija baigėsi gaisro metu, nes 1844, 1845 m. inventoriuje aprašytas nau-

¹⁹ 1826, l. 722v–723.

²⁰ 1826, l. 723.

²¹ 1845, l. 672v.

²² 1820, l. 784.

²³ 1841, l. 703v.

jas, 1842 m. statybos svirnas, jo stogas buvo jau skardinis²⁴. Be pagrindinio, paprastai dar buvo pagalbinių svirnų ir klėčių.

Antras pagal svarbumą pastatas 1820 m. ir vėlesniuose inventoriuose vadinamas *bravoru* (spirito varykla ar alaus darykla), nes viename jo gale buvo salyklinė – klėtis (*spizarnia czyli słodownia*), kitame – samdinių gyvenamasis kambarys. 1820 m. jis buvo medinis, senas, skydeliais dengtu stogu²⁵. 1841 m. šis pastatas atrodė taip pat²⁶. Tačiau tais metais vienuolynas turėjo naujos statybos klėtį kartu su salykline. Namas skarda dengtas, viduje buvo krosnis, kaminas išvestas ant stogo²⁷. Bravoras minimas ir 1844–1845 m., veikiausiai buvo naujos statybos²⁸.

1820 m. vienuolynas turėjo medines arklides ir ratinę su arklininko patalpa, jų stogas skydeliais dengtas²⁹. 1841 m. minima arklidė jau buvo nauja, taip pat medinė, kartu su avide ir kambariu vežikui, kur stovėjo švediška krosnis, kaminas buvo ant stogo išvestas, stogas šiaudais dengtas³⁰. 1844–1845 m. arklidė su ratine ir kambariu vežikui irgi buvo šiaudais dengta. Neaišku, ar ji buvo nauja, ar senoji sudegė gaisro metu³¹.

Įvairiais laikotarpiais minimi kiti vienuolyno pastatai: ledainė (1826, 1845 m. buvo nauja, 1843 m. statybos, skydeliais dengta³²), rūkyklos (1826), oficina (1826), kalvė (1826, 1841). Pastaroji 1841 m. buvo sena, medinė, lentomis dengta, su kaminu ant stogo ir dviem kambariais – kalviui ir šaltkalviui. Abiejuose kambariuose stovėjo švediškos krosnys³³. Kiaulidės, arba tvartai, per gaisrą sudegė, 1842 m. atstatytos, stogai lentomis dengti³⁴.

Apžvelgus šiuos pagrindinius ūkinius pastatus matyti, jog vienuolyno pagalbiniai pastatai buvo mediniai, dažnai taisytini, bet iš esmės geros būklės. Didžiausių nuostolių atnešė 1842 m. gaisras, kai sudegė ne tik vienuolyno pastatas, bet ir visi ūkiniai pastatai. Svarbiausi vienuolyno ūkiniai pastatai buvo svirnai javams ir kitiems daiktams laikyti, bravoras ir samdinių namas, tvartai ir arklidė su ratine, taip pat kambariu arklininkui. Šiuos

²⁴ 1845, l. 672v.

²⁵ 1820, l. 784.

²⁶ 1841, l. 703v.

²⁷ 1841, l. 703v.

²⁸ 1845, l. 672v.

²⁹ 1820, l. 784v.

³⁰ 1841, l. 703v.

³¹ 1845, l. 672v.

³² 1845, l. 672v.

³³ 1841, l. 704.

³⁴ 1845, l. 672v.

pastatus po gaisro pasirūpinta pirmiausia atstatyti, ir 1844 m. jie visi jau vėl turėta.

Kad ūkinis vaizdas būtų ryškesnis, reiktų paminėti vienuolyno laikytus gyvulius. 1820 m. laikyta 12 arklių, 15 kiaulių, 18 karvių su telyčiomis, 15 avių, 10 kalakutų, 12 žąsų, 8 antys, 19 vištų³⁵. 1826 m. surašytos tik kiaulės: 9 didelės, 30 dvejų trejų metų kiaulių, meitėlis, 2 paršavedės, 40 paršelių žinduklių³⁶. 1841 m. vienuolyne buvo 9 arkliai, 12 kiaulių, 2 karvės ir 12 telyčių, 5 avys, 7 kalakutai, 9 žąsys, 6 antys ir 12 vištų³⁷. 1844–1845 m. laikyti 4 arkliai, 7 kiaulės, 5 karvės, 15 vištų, 10 žąsų³⁸.

Palyginus šiuos duomenis matyti, kad vienuolynas vis skurdėjo. Ypač didelių nuostolių vienuolyno ūkinei raidai padarė 1842 m. gaisras, sumažėjo laikomų arklių, kiaulių, karvių. 1844–1845 m. visai nebeliko avių, kalakutų ir ančių. Vištų ir žąsų skaičius svyruoja, šie paukščiai vienuolyno ūkyje buvo populiariausi.

Vienuolyno valdos. Vienuolynui priklausė Gardų palivarkas; jame 1820 m. buvo medinis, šiaudais dengtas gyvenamasis namas su sandėliu (*spizarnia*), senas svirnas, tvartas, kluonas, dvi šieninės (*odryny*)³⁹. 1826 m. minima skalbykla⁴⁰.

Vienuolyno „jurzdike“ miestelyje buvo 8 margai, 35 sieksniai (1820 m. minimi 34 sieksniai), skirti daržui, 20 dūmų (kiemų) (1826 ir 1841 m. – 26 dūmai⁴¹, 1844–1845 m. – tik 12⁴²).

Vienuolynas turėjo 2 malūnus: vandens ir vėjo. Nedideliu vandens malūnu buvo galima malti tik pavasarį ir rudenį, upei patvinus, tad jis vos tenkino vienuolyno ūkinius poreikius⁴³. 1844–1845 m. šis malūnas buvo visai sugriuvęs⁴⁴. Vėjo malūnas taip pat buvo mažas, naudojamas paprastai tik vienuolyno reikmėms⁴⁵ 1841 m. šalia vėjo malūno minimas mūrinis malūni-

³⁵ 1820, l. 786v.

³⁶ 1826, l. 726v.

³⁷ 1841, l. 705v.

³⁸ 1845, l. 672v.

³⁹ 1820, l. 798–798v.

⁴⁰ 1826, l. 728v.

⁴¹ 1826, l. 730; 1841, l. 709.

⁴² 1845, l. 672bv.

⁴³ 1820, l. 798v–799.

⁴⁴ 1845, l. 672bv.

⁴⁵ 1820, l. 798v–799.

ninko namelis⁴⁶. Iš abiejų malūnų dažniausiai nebūdavo jokio pelno. Vienuolynas karčemų neturėjo⁴⁷.

Neturėjo nei miškų, nei ežerų, bet buvo pievų (Paniškių ir Mikališkių). Nuo XVII a. turėjo du dvarelius – Šarnelės ir Šilo Padubysio. 1820 m. įvairiais laikais užrašytos žemės dominikonai iš viso turėjo 9 valakus ir 15 margų⁴⁸. 1841 m. caro valdžia konfiskavo visas vienuolynų žemes, dvasininkai turėjo pragyventi iš valstybės jiems paskirtų algų⁴⁹. Taip valstybė galėjo geriau kontroliuoti vienuolynus ir apriboti jų veiklą. Žemaičių Kalvarijos vienuolynas prarado minėtas žemes.

Dar buvo ir pajamų iš piniginių užrašymų, kuriuos vienuolynui skirdavo pamaldūs geradariai. Įvairių užrašymų buvo skirta 1661, 1670, 1683, 1691, 1699, 1713, 1716, 1717, 1745, 1746, 1749, 1762, 1771, 1774, 1776, 1807 metais (iš viso 18)⁵⁰. Didžiausios dotacijos, per 1000 sidabro rb, buvo trys. 1776 m. Alsėdžių klebonas Krizostomas **Danavskis** paliko vienuolynui net 16 000 lenkiškų zlotų (2400 rb). Antra pagal dydį – 1713 m. Jono **Voronovičiaus** dotacija 11 000 lenkiškų zlotų (1650 rb). 1661 m. Dirvenų tijųūnas Vaitiekus **Važinskis** su žmona Ona **Pacaite-Važinskiene** vienuolynui skyrė 937 su puse talerių, kas sudarė 1265 rb ir 62 su puse kap. Toliau pagal dydį eitų 1749 m. **Mykolo** ir **Reginos** Zanevskių užrašymas – 3980 lenkiškų zlotų (630,75 rb), ir 1716 m. Juozapo **Gavrilavičiaus** 406 taleriai (548,10 rb). Kitų asmenų aukojimai neprašoko 500 rub⁵¹. Iš viso tai sudarė 11 088 rb ir 67 su puse kap.⁵² M.**Valančius** mini panašią sumą – 11 762 rub⁵³. Po 1841 m. dėl caro politikos vienuolynas prarado šias pajamas.

Pajamos ir išlaidos. Vizitacijų aktai pateikia informacijos, kokios buvo vienuolyno pajamos XIX a. pirmojoje pusėje ir kaip jos buvo panaudojamos. Šiuos duomenis susisteminome lentelėse.

⁴⁶ 1841, l. 709.

⁴⁷ 1820, l. 798v–799.

⁴⁸ J.**Totoraitis**, *Žemaičių Kalvarija*, 24; J.**Czerski**, *Opis źmudzkiey dyecezyi*, Wilno, 1830, p. 33.

⁴⁹ E.**Raila** The Catholic Church under Tsarist Rule, *Christianity in Lithuania*, Vilnius, 2002, p. 120; A.**Alekna**, *Katalikų bažnyčia Lietuvoje*, Kaunas, 1936, p. 134.

⁵⁰ Pasauliečių fundacijas vienuolynui, remdamasis 1826 m. duomenimis, išvardijo A.**Butrimas** veikale: A.**Butrimas**, N.**Markauskaitė** ir kt. *Žemaičių Kalvarija: vienuolynas..*, p. 20–21.

⁵¹ 1820, l. 800–802v.

⁵² J.**Totoraitis**, *Žemaičių Kalvarija..*, p. 25; 1820, l. 802v; 1826, l. 741.

⁵³ M.**Valančius**, *Raštai*, t. 2, p. 301.

1 lentelė. **Vienuolyno įplaukos 1820–1841 m. (rubliais)**⁵⁴

	1820 m.	1826 m.	1841 m.
Pajamos iš Šarnelės dvaro	64,80	72,90	78,30
Pajamos iš Šilo Padubysio dvaro	60,75	40,50	10
Pajamos iš jurzdiko miestelyje	30,80	18,4½	53,4
Nuo 10 784, 90½ rb procentai	552,51½	662,51	665,12
Geradarių aukojimai	354,39	94,49	220,15
Iš viso	1046,25½	888,44½	1 026,61

Iš 1 lentelės matyti, jog didžiausią vienuolyno pajamų dalį – apie pusę ar net daugiau visų pajamų – sudarė pinigai, gauti iš piniginių dotacijų. 1826 m. jie sudarė daugiausia, net 74,5% visų pajamų. Antroje vietoje buvo geradarių suaukotos lėšos: 1820 m. jos sudarė apie 34% visų pajamų, 1826 m. – 10,6%, 1841 m. – 21,4%. Kitos pajamos buvo gaunamos iš vienuolyno dvarų valstiečių činšo ir vienuolyno jurzdiko. Šarnelės dvare 1820 m. buvo 4 dūmai, 1826 ir 1841 m. – 5 dūmai. Šilo Padubysyje 1820 m. ir 1826 m. buvo po 2 dūmus. 1841 m. buvo pajamų ne tik iš jurzdiko činšo, bet gauta pelno ir iš vėjo malūno. Po truputį didėjo pajamos iš Šarnelės dvaro, tai rodė, kad jame buvo sėkmingai ūkininkaujama.

2 lentelė. **Vienuolyno išlaidos 1820–1841 m. (rubliais)**⁵⁵

	1820 m.	1826 m.	1841 m.
Vienuolių maisto produktams	160	160	170
Bažnyčios vynui ir apšvietimui	150	135	170
Vienuolyno apšvietimui	32,25	28	20
Skalbyklai ir muilui	40	30	26
Malkoms abatui	280	140	270
Tarnų ir samdinių algoms	285	200	100
Amatininkų algoms	60	60	
Vilniaus vienuolyno chirurgui	12	20	
Bibliotekos išlaikymui	15		15
Įvairioms ūkinėms reikmėms (geležiai, apyniams, prieskoniams...)		100	100,46
Daktarui ir vaistinei			12,15
Iš viso	1 036,25	873	1 026,61

⁵⁴ 1820, l. 797v; 1826, l. 773v; 1841, l. 408v.

⁵⁵ 1820, l. 798; 1826, l. 773v; 1841, l. 408v; 1845, l. 673v.

Iš 2 lentelės matyti, kad daugiausia pinigų reikėjo vienuolių maisto produktams, bažnyčios vynui ir apšvietimui, malkoms, taip pat tarnų ir samdinių algoms. Maistui kasmet išleista beveik tiek pat pinigų. Tarnų ir samdinių algoms išleidžiamų pinigų kiekis vis mažėjo. 1820 ir 1826 m. vienuolynas neturėjo savo gydytojo, reikalui esant, samdėsi chirurgą iš Vilniaus vienuolyno. 1841 m. jau minimas daktaras ir vaistinė prie Žemaičių Kalvarijos vienuolyno. Palyginti daug pinigų buvo išleidžiama skalbyklai ir muilui. Švaros palaikymas XIX a. pradžioje kainavo nemažus pinigus. V. *Daugirdaitė-Sruogienė* muilą priskyre prie prabangos dalykų⁵⁶.

Į lenteles neįtrauktos 1844–1845 m. pajamos ir išlaidos, nes jos iš esmės skyrėsi nuo 1820–1841 m. rodiklių. Tam didžiausią įtaką turėjo caro politika, vienuolyno žemių konfiskavimas. Iš 1844–1845 m. inventoriaus matyti, jog tuo metu pagrindinę vienuolyno pajamų dalį sudarė iš valstybės išdo skirta pensija. Deja, ji buvo daug mažesnė, nei buvusios vienuolyno pajamos – tik 359,99 rb. Už bažnytnines paslaugas vienuoliai gavo 6,75 rb. Iš likusios vienuolynui molėtos ir pelkėtos žemės, atsiskaičius su tarnais, buvo 23,26 rb pajamų. Iš viso 390 rb įplaukų⁵⁷. Po caro suvaržymų vienuolynui liko tik maždaug trečdalis pajamų, nors vienuolių skaičius, kaip matysime, 1845 m. išliko toks pat.

1844–1845 m. išlaidos buvo taip paskirstytos: bažnyčios išlaikymui (apšvietimui, tarnų algoms, bažnyčios inventoriaus pataisymui ir kt.) 50,35 rb, vienuolių ir tarnų išlaikymui 195,50 rb, arklių ligoniams lankyti ir parapijai apžiūrėti išlaikymui 56,18 rub, vienuolyno pastato pataisymui 87,97 rb (tai rodo, jog 1844–1845 m. vienuolyno pastatas jau buvo taisytinas). Iš viso 390 rb išlaidų⁵⁸.

Tarnai. 1820 m. vienuolynas turėjo 30 tarnų ir amatininkų⁵⁹. 7 tarnai išvardyti: vargonininkas, zakristijonas, prioro patarnautojas, virėjas, jo pagalbininkas, vežikas ir aludaris⁶⁰. 1826 m. surašyti 27 tarnai: vargonininkas, zakristijonas, vienuolyno viršininko patarnautojas, valgomojo patarnautojas, virėjas, 2 šeimnininkės, rūsininkas, batsiuovys, siuvėjas, šaltkalvis, degtin-daris, aludaris, vežikas, kiaulininkas, ekonomas, skalbėja, 5 bernai, 3 mer-

⁵⁶ V. *Daugirdaitė-Sruogienė*, *Žemaičių bajoro ūkis XIX amžiaus pirmoje pusėje*, Vilnius, 1995, p. 33.

⁵⁷ 1845, l. 673v.

⁵⁸ 1845, l. 673v.

⁵⁹ 1820, l. 797v.

⁶⁰ 1820, l. 802v.

gos, piemu. Prievaždu dirbo Juozapas [Skulskis](#)⁶¹. 1841 m. buvo 10 tarnų: prievaždas, vargonininkas, zakristijonas, 2 paprasti tarnai, batsiuovys, kalvis, vežikas, degtindaris, siuvėjas⁶². 1845 m. pažymėta, kad vienuolynui nebuvo paskirta tarnų, visus juos turėjo samdyti savo lėšomis. 1844–1845 m. vienuolyne buvo vargonininkas, zakristijonas, vargonininko padėjėjas (*kalkonist*), skalbėja. 1844 buvo keturi varpininkai, o 1845 m. – trys⁶³.

Vienuoliai. 1820 m. vienuolyne gyveno 11 vienuolių ir 1 novicijus, 1826 m. – 14 vienuolių ir 2 kvestoriai. 1841 ir 1845 m. buvo toks pat vienuolių skaičius: 10 vienuolių ir 2 kvestoriai. 1844 m. buvo 9 vienuoliai, 2 kvestoriai.

3 lentelė. Žemaičių Kalvarijos vienuoliai dominikonai⁶⁴

	1820	1826	1841	1844	1845
Vienuolyno prioras	Dominykas Sutkevičius	Florijonas Lutos-tanskis ⁶⁵	Placidus Juškevičius ⁶⁶	Pranciškus Skilskis ⁶⁷	Ignacas Aleksandrovičius ⁶⁸
Prioro pavaduotojas	Jacekas Pluškėvičius	Mykolas Petkevičius	Pranciškus Norgialo (Norgėla)	Ignacas Aleksandrovičius (kustodas) Petras Skawid	Titas Smažinskis (kuratorius)
Nusipelnęs (Wysłużony) Katechetas			Liudvikas Dobrovolskis		Edvardas Mosteyko
Kuratorius		Liudvikas Dobrovolskis	Ignacas Aleksandrovičius		
Promotorius (šv. Rožančiaus brolijos)		Pantalionas Butkevičius	Pantalionas Butkevičius	Celsijus Bagienskis	Celsijus Bagienskis
Pamokslininkas	Liudvikas Dobrovolskis		Edvardas Mosteyko , Celsijus Bogjenskis , Joakimas Kieraševičius	Edvardas Mosteyko , Germanas Urnikovičius , Dominykas Daukantas , Titas Smažinskis	Germanas Urnikovičius , Dominykas Daukantas , Teofilis Kačkovskis

⁶¹ 1826, l. 741v–742.

⁶² 1841, l. 711v.

⁶³ 1845, l. 673.

⁶⁴ 1820, l. 802v; 1826, l. 741v; 1841, l. 711v; 1845, l. 673.

⁶⁵ J.M.[Gižickio](#) duomenimis, Žemaičių Kalvarijos vienuolyno vyresnioju [Lutostanskis](#) buvo nuo 1824 m. vidurio, po jo šias pareigas ėjo Pranciškus [Žukas](#) (1828–1833) ir Herkulianas [Galdikovskis](#) (1833–1836). Žr. J.M.[Gižyc ki](#), *Wiadomości..*, p. 108–109.

⁶⁶ Vienuolyno viršininku buvo 1836–1842 m., ten pat, p. 109.

⁶⁷ Vienuolyno viršininku buvo 1842–1845 m., ten pat.

⁶⁸ Vienuolyno viršininku buvo iki mirties 1856 05 06(18), ten pat, p. 110.

	1820	1826	1841	1844	1845
Moralinės teologijos mokytojas		Vincentas Petraškevičius			
Istorijos mokytojas	Pranciškus Žukas (m-klos vedėjas)	Markolinas Liutkevičius			
Gramatikos mokytojas	Karolis Kundzevičius ⁶⁹				
Aritmetikos ir geografijos mokytojas	Dominykas Zaspicius				
Iškalbos mokytojas	Liudvikas Lapinskas ⁷⁰				
Fizikos mokytojas	Dominykas Pisarskis ⁷¹	Pranciškus Norgialo			
Matematikos mokytojas	Augustinas Kodelskis ⁷²	Herkulianas Galdikovskis			
Ekstraordinarinis mokytojas		Dominykas Bacevičius			
Literatūros mokytojas		Antonis Glinskis			
2-os klasės mokytojas		Pranciškus Skilskis			
1-os klasės mokytojas		Vincentas Kochanskis			
Pradinės klasės mokytojas		Raimondas Šavlinskis			
Novicijus, arklirinkas	Dominykas Galdikovskis				
Ligonis	Reginaldas Protasevičius	Reginaldas Protasevičius			
Kiti			Petras Maksimovičius, Jacekas Novickis	Lambertas Giecevičius	Lambertas Giecevičius, Jokūbas Andruskevičius
Kvestorius		Motiejus Pacevičius, Petras Sol	Dominykas Mas-tovičius, Panonijus Babinas	Januarijus Babinas, Juzefas Kubilaitis	Januarijus Babinas, Juzefas Kubilaitis

Kaip matyti iš 3 lentelės, nors vienuolių skaičius išliko panašus, bet pavardės skirtingos, vienuoliai ilgai neišbūdavo vienuolyne. Lygindami 1820 ir 1826 m. sąrašus matome, jog tik du vienuoliai – Liudvikas Dobrovolskis ir Reginaldas Protasevičius – buvo abiejuose sąrašuose. Liudvikas Dobrovolskis vienuolyne išgyveno ilgiausiai, nes minimas ir 1841 m., 1826, ir 1841 m.

⁶⁹ M.Valančius atsiminimuose rašė, kad Kundzevičius mokė prancūzų, vokiečių ir rusų kalbų, „kurių pats nė vienos nemokėjo“. M.Valančius, *Pastabos pačiam sau*, Vilnius: Baltos lankos, 1996, p. 22.

⁷⁰ Nuo 1818 m., Žr. M.Valančius, *Pastabos...*, p. 27.

⁷¹ Nuo 1818 m., ten pat.

⁷² Nuo 1818 m., ten pat.

Žemaičių Kalvarijoje gyveno Pranciškus **Norgiālo** (**Norgēla**) ir Pantalionas **Butkevičius**. 1841, 1844 ir 1845 m. minimi Ignacas **Aleksandrovičius**, Edvardas **Mosteyko** ir Celsijus **Bagienskis**. 1844–1845 m. dauguma vienuolių tie patys, kai kurie jau užėmę svarbesnes pareigas.

Vienuolių pareigos vienuolyne skyrėsi 1820, 1826 ir 1841–1845 m. Trečiajame dešimtmetyje Žemaičių Kalvarijoje dar veikė mokykla (įkurta XVII a.), globojama Vilniaus universiteto⁷³. Vienuoliai joje mokytojavo. 1818 m. mokykla buvo pakelta į šešiametę. Joje mokėsi iškilios asmenybės – XIX a. lietuvių tautinio atgimimo pradininkai S.**Daukantas** (1811–1814) ir M.**Valančius** (1817–1821)⁷⁴, taip pat kiti to meto šviesuoliai. 1826 m. mokyklai buvo pripažintas gimnazijos statusas. M.**Lukšienės** duomenimis, Žemaičių Kalvarijos mokykla apie 1820 m. buvo viena iš gausiausiai lankomų Lietuvoje. 1819 m. joje buvo 476 mokiniai, nuo 1825 m. mokinių ėmė mažėti, 1828 m. jų buvo 242. Mokyklos veikla buvo ypač suvaržyta po 1831 m. sukilimo, įvesta rusų kalba (1831 m. mokinių buvo tik 112, o 1832 m. dar mažiau – 66). 1836 m. Žemaičių Kalvarijos mokykla buvo visai uždaryta. Šioje mokykloje mokėsi daugiausia valstiečių kilmės asmenų, palyginti su kitomis to meto Lietuvos apskričių mokyklomis (1823–1832 m. valstiečių joje buvo nuo 32 iki beveik 45%), taip pat daugiausia šios mokyklos absolventų pasirinkdavo dvasininkų luomą⁷⁵. Dominikonų globojama mokykla padėdavo iškilti žemos kilmės asmenims.

Uždarius mokyklą, vienuoliams liko ganytojiškos pareigos – rūpintis parapija ir jos tikinčiaisiais, melstis už vienuolyno fundatorius ir kitus geradarius. Visuose vienuolyno vizitacijų aktuose pažymėta, jog vienuoliai kruopščiai atlikdavo krikščioniškuosius patarnavimus (lankė ligonius, mokė parapijiečius, sakė pamokslus, klausė išpažinčių, teikė Komuniją ir sakramentus), reguliariai aukodavo Mišias, gyveno pagal Šv. **Domininko** nustatytą regulą ir vyskupijos vadovybės nurodymus, pildė visus jų reikalavimus, laikėsi klauzūros, tausojo bendruomeninį turtą⁷⁶.

Kiekvieną dieną anksti rytą vienuoliai pusvalandį turėjo skirti tyliai maldai, susikaupimui ir meditacijai. Kasmet kiekvienam buvo privalomos 10 dienų rekolekcijos. Valstybinių švenčių dienomis (vadinamomis „tabeli-

⁷³ 1820, l. 786v.

⁷⁴ V.**Merkys**, *Motiejus Valančius. Tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškojo*, Vilnius, 1999, p. 64, 69–70.

⁷⁵ M.**Lukšienė**, Lietuvos švietimo istorijos bruožai XIX a. pirmojoje pusėje, *Pedagogikos darbai*, IV, Kaunas, 1970, p. 115–116, 477.

⁷⁶ 1820, l. 783v–784; 1826, l. 731; 1841, l. 711v; 1845, l. 673v–674; J.**Totoraitis**, *Žemaičių Kalvarija*, p. 24.

nėmis“) po Mišių už Rusijos carą ir visą jo šeimą buvo giedama *Te Deum laudamus* bei meldžiamasi.

Vienuoliai turėjo atlikti privalomas kassavaitines, mėnesines, ketvirtines, metines ir amžinojo atminimo maldas, dalyvauti šv. Mišiose⁷⁷. Kiekvieną savaitę buvo laikomos dvejios giedotinės šv. Mišios už vyskopus vienuolyno fundatorius (už Žemaičių vyskupų Jurgio [Tiškevičiaus](#), Petro [Parčevskio](#), Kazimiero [Paco](#), Aleksandro [Horaino](#) ir Antano [Tiškevičiaus](#) sielas). Sekmadeniais vykdavo giedotinės šv. Mišios už gyvus ir mirusius parapijiečius, taip pat kitus bažnyčios ir vienuolyno geradarius. Kiekvieno mėnesio pradžioje buvo atliekamos 4 egzekvijos ir 8 giedotinės šv. Mišios už kitus vienuolyno fundatorius. Kas ketvirtis buvo rengiamos procesijos, po jų laikomos giedotinės šv. Mišios už geradarius. 1845 m. skaičiavimais, kasmet vienuolynas privalėjo laikyti 288 giedotines šv. Mišias, 176 egzekvijas, o 8 kartus atlikti visas egzekvijas kartu su šv. Mišiomis⁷⁸.

Prieglaudos. Be šių pareigų, vienuoliai rūpinosi Žemaičių Kalvarijos vargšais. J. [Totoraitis](#) mini, kad 1820 m. prie bažnyčios buvo dvi prieglaudos ir 8 elgetos⁷⁹. Parapinė prieglauda neturėjo jokios fundacijos, buvo išlaikoma iš vienuolyno lėšų. Ji buvo sena, medinė, šiaudiniu stogu. 1820 ir 1826 m. joje gyveno trys vyrai⁸⁰, 1841 m. – keturi⁸¹. Per 1842 m. gaisrą prieglauda sudegė ir nebuvo atstatyta⁸². Kitą prieglaudą 1815 11 21 fundavo bajoras Jurgis Stroupiš ([Struopis?](#)). Mirdamas jis savo namą, stovintį Žemaičių vyskupo aikštėje, atidavė prieglaudai, kad penkios pamaldžios moterys jame galėtų gyventi. Taip pat joms paskyrė išlaikymą – šešis procentus rentos nuo žemių valdų (nuo 540 rb), esančių Girkantiškėje, Šarnelėje ir Pūkiuose – tai sudarė 32,40 rb. Vienuolyno viršininkas kasmet tuos pinigus turėjo išreikalauti ir Naujųjų metų dieną visoms toms moterims duoti po 2 rublius 70 kapeikų. 4,05 rb kasmet turėjo paskirti namui taisyti, o už kitus pinigus atlaikyti keturias egzekvijas su giedotinėmis Mišiomis už fundatoriaus sielą⁸³. 1820 ir 1826 m. moterų prieglaudoje buvo 5 elgetos, o 1841 m. – keturios,

⁷⁷ 1826, l. 731.

⁷⁸ 1845, l. 673v–674.

⁷⁹ J. [Totoraitis](#), *Žemaičių Kalvarija*, p. 28.

⁸⁰ 1820, l. 786v; 1826, l. 749.

⁸¹ 1841, l. 706.

⁸² 1854, l. 672bv.

⁸³ 1820, l. 787.

o 1845 m. – vėl penkios⁸⁴. 1845 m. pažymėta, kad moterų prieglauda, turinti fundaciją, buvo pastatyta vienuolyno lėšomis. Kas atsitiko su senuoju pastatu? Gal dėl senumo buvo nebetinkamas naudoti, gal sudegė, šaltinis nutyli⁸⁵.

Brolijos. 1820, 1826 m. vienuolyno vizitacijų aktuose brolijos neminimos. Pagal 1841 m. informaciją, Žemaičių Kalvarijos bažnyčioje veikė trys brolijos: Šv. Rožančiaus (manoma, kad ši brolija pradėjo veikti kartu su dominikonų atsikėlimu į Žemaičių Kalvariją, nes nuo popiežiaus **Inocento VIII** laikų (1484–1492) dominikonų vienuoliai turėjo teisę kurti šias brolijas), šv. Kryžiaus, įkurta 1748 m., ir Švč. Mergelės Marijos Paguodos, įkurta 1750 11 07⁸⁶. Pirmoji brolija turėjo turto 240 talerių, 240 dukatų, 860 zlotų iš Telšių pavieto Jazdaičių valdų, kurios priklausė pavieto rotmistrui Ignacui **Svirtunui**. 1800 11 11 paskirtas, 1827 07 05 patvirtintas septintas procentas nuo tų valdų. Antroji brolija turėjo 110 talerių kapitalą, paskirtą 1816 07 27 Lauryno ir Petronėlės (**Lapinskaitės**) **Tišku**, aktikuotas 1827 07 07, iš valdų *Łowmie* (Laumės?), *Progulkie*. (1844–1845 m. teigiama, kad ši suma buvo paskirta Švč. Mergelės Marijos Paguodos brolijai). Trečioji brolija, 1844–1845 m. duomenimis, turėjo 1450 talerių iš Sedos valdų, priklausiusių ponui **Gadonui**⁸⁷.

Brolijų tikslas buvo stiprinti žmonių pamaldumą, artimo meilę, ugdyti dorybes, plėsti jų narių visuomeninę ir religinę veiklą, aktyvinti parapijos religinį gyvenimą. Po Tridento reformos brolijos kasdieniniame gyvenime lemiamą reikšmę turėjo bažnytinis autoritetas⁸⁸. Žemaičių Kalvarijoje veikusią brolijų dvasiniai vadovai buvo vienuoliai dominikonai. Šv. Rožančiaus brolijos oficialus globėjas 1826–1841 m. buvo Pantalionas **Butkevičius**, o 1844–1845 m. – Celsijus **Bagienskis**. Brolijos įtraukdavo parapijiečius į bažnytinį gyvenimą, skatindavo drauge rūpintis bažnyčios ir visos parapijos reikalais. Brolijų nariai rūpindavosi bažnyčios puošimu, žvakėmis, kartu dalyvaudavo pamaldose, bažnytinėse procesijose, čia nešdavo puošnius brolijų vėliavas. Nariai buvo įrašomi į brolijų knygas, padėdavo vieni kitiems laimės ar nelaimės, švenčių ar mirties atvejais.

⁸⁴ 1820, l. 787; 1826, l. 749v; 1841, l. 706; 1845, l. 672bv–673.

⁸⁵ 1845, l. 672bv.

⁸⁶ 1841, l. 711.

⁸⁷ 1841, l. 711–711v; 1845, l. 672.

⁸⁸ L. **Jovaiša**, Brolijos, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, sud. V. **Ališauskas**, L. **Jovaiša** ir kt., Vilnius, 2001, p. 119.

Parapijiečių skaičius. Parapijiečių skaičių ir jo kitimą iliustruoja lentelė. 1826 m. vizitacijos aktų nuorašuose pateikti skirtingi Žemaičių Kalvarijos parapijos ir miestelio gyventojų sąrašai; juos abu įtraukėme į lentelę. 1844 ir 1845 m. vizitacijų medžiagoje pateikti to paties 1843 m. parapijos gyventojų surašymo duomenys.

4 lentelė. *Žemaičių Kalvarijos parapijiečių skaičius*⁸⁹

Metai	Dūmų skaičius visoje parapijoje	Dūmų skaičius Kalvarijos miestelyje	Einantys išpažinties gyventojai parapijoje	Einantys išpažinties gyventojai miestelyje	Neinantys išpažinties gyventojai parapijoje	Neinantys išpažinties gyventojai miestelyje
1820	396	115	2123	384	299	44
1826	391	115	2562	383	676	51
	390		2616		679	
1841	401	105	2092	420	578	83
1843			1997		537	

Taigi XIX a. pirmojoje pusėje Žemaičių Kalvarijos parapijoje buvo apie 394 dūmus (kiemus), apie 2278 einančius išpažinties, 554 neinantys išpažinties, iš viso apie 2832 parapijiečius. A. *Prašmantaitės* duomenimis, 1820–1821 m. Žemaičių vyskupijos parapijose buvo vidutiniškai 3125 parapijiečiai⁹⁰. Žemaičių Kalvarija mažai atsiliko nuo šio vidurkio.

Išvados. 1. IX a. pirmojoje pusėje Žemaičių Kalvarijos vienuolyno raidai didžiausią įtaką turėjo caro administracijos požiūris į Katalikų Bažnyčią Lietuvoje, kišimasis į visas jos veiklos sritis bei jų ribojimas.

2. Ekonominiu požiūriu žalingiausi faktoriai buvo 1841 m. carinės administracijos atliktas vienuolyno žemių konfiskavimas, beveik trigubai sumažinęs vienuolyno pajamas (vienuoliai turėjo pragyventi iš caro paskirtos 359,99 rb pensijos), ir 1842 m. gaisras, sunaikinęs senąjį medinį vienuolyno pastatą ir ūkinius pastatus.

3. Ligi 1841 m. vienuolynas turėjo 8 margus, 35 prentus daržo (nuo 12 iki 26 dūmų (kiemų)); 9 valakus, 15 margų žemių (Šarnelės, Šilo Padubysio dvarai, Paniškių ir Mikališkių pievos); vandens ir vėjo malūnus; apie 11 088 rb, 67 kap. piniginių dotacijų. Iš šių pajamų vienuoliai galėjo gyventi patogiai, neslegiami buitės rūpesčių.

⁸⁹ 1820, l. 803; 1826, l. 742; 781; 1841, l. 711v–712; 1845, l. 673.

⁹⁰ A. *Prašmantaitė*, *Žemaičių vyskupas Juozapas Arnulfas Giedraitis*, Vilnius, 2000, p. 118–121.

4. 1836 m. buvo uždaryta Žemaičių Kalvarijos mokykla, vienuoliai prarado vieną iš svarbiausių savo veiklos sričių – mokytojavimą gimnazijoje. Jiems liko rūpintis Žemaičių Kalvarijos parapijos ganytojiška veikla (ji irgi buvo apribota, reikėjo privalomai melstis už carą ir jo šeimą), organizuoti labdaros institucijų (2 prieglaudų, viena iš jų po 1841–1842 m. nustojo veikti) ir bažnytinių brolijų (veikė 3 brolijos) veiklą.

5. Caro administracijos vienuolynas buvo pasmerktas žlugti, tik 1820 m. buvo minimas novicijus Dominykas [Galdikovskis](#), vėliau buvo uždrausta į vienuolyną priimti novicijus ir juos rengti vienuolių šventimams. Vienuolynė kalbamuoju laikotarpiu gyveno nuo 9 iki 14 vienuolių.

6. Nepaisant neigiamų veiksnių, svarbu tai, jog per XIX a. pirmąją pusę Žemaičių Kalvarijos dominikonų ansamblis iš medinio virto mūriniu: nuo 1822 m. buvo naudojama naujai pastatyta mūrine bažnyčia, o 1843 m. vienuoliai persikėlė į naują mūrinį dviaukštį vienuolyno pastatą. Visa tai buvo atlikta vienuolyno ir parapijiečių bei kitų geradarių pastangomis. Žinant to meto sunkumus, šis vienuolyno pakeitimas atrodo tarsi stebuklas.

Šaltiniai ir literatūra

Archyviniai fondai

Vienuolynų vizitacijų aktai. [XIX a. pirmoji pusė.] Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas – KAKA, b. 142.

Literatūra

- [Alekna A.](#), Katalikų bažnyčia Lietuvoje, red. J.Stakauskas, Kaunas, 1936.
- [Bružas K.](#), [Miškinis A.](#), Varduva, *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, t. 2, Vilnius, 1979, p. 89–111, 126–129.
- [Butrimas A.](#), [Markauskaitė N.](#), [Vitėnas A.](#), [Pacevičius A.](#), Žemaičių Kalvarija: vienuolynas, bažnyčia ir Kryžiaus kelio stotys, Vilnius, 2003.
- [Czerski J.](#), Opis źmudzkiey dyecezyi, Wilno, 1830.
- [Daugirdaitė-Sruogienė V.](#), Žemaičių bajoro ūkis XIX amžiaus pirmoje pusėje, Vilnius, 1995.
- [[Giżycki J.M.](#)], Wiadomości o dominikanach prowincyi litewskiej, cz. 1, zebrał Wołyński, Kraków, 1917.
- [Jovaiša L.](#) Brolijos, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, sud. V.[Ališauskas](#), L.[Jovaiša](#) ir kt., Vilnius, 2001.
- [Jurkus P.](#), Kalvarija Žemaičių, *Lietuvių enciklopedija*, t. 10, Boston, 1957, p. 361–363.

- Kviklys** B., Mūsų Lietuva, t. 4, Boston, 1968, p. 57–66.
- Lukšienė** M., Lietuvos švietimo istorijos bruožai XIX a. pirmojoje pusėje, *Pedagogikos darbai*, IV, Kaunas, 1970.
- Merkys** V., Motiejus **Valančius**. Tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo, Vilnius, 1999.
- Merkys** V., Simonas **Daukantas**, Vilnius, 1991.
- Pacevičius** A., Žemaičių Kalvarijos dominikonų bibliotekos autoriai ir knygos 1820 metais, *Knygotyra*, t. 36, Vilnius, 2000, p. 290–309.
- Prašmantaitė** A., Žemaičių vyskupas Juozapas Arnulfas **Giedraitis**, Vilnius, 2000.
- [**Ragažinskas** A.], Žemaičių Kalvarijos aprašymas, ypatingai dievobaimingiems keleiviams į tą stebuklingą vietą, kunigo **Ragaišio** sudėtas, Vilnius, 1906.
- Raila** E., The Catholic Church under Tsarist Rule, *Christianity in Lithuania*, Vilnius, 2002.
- Šverėbas** P., Žemaičių Kalvarija, buvęs dominikonų (vėliau – marijonų) vienuolynas ir Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčia, *Lietuvos vienuolynai. Vadovas*, Vilnius, 1998, p. 424–433
- Totoraitis** J., Žemaičių Kalvarija, Marijampolė, 1937.
- Valančius** M., Pastabos pačiam sau, Vilnius, 1996.
- Valančius** M., Raštai, t. 2, Vilnius, 1972.
- Vasiliūnienė** D., Žemaičių Kalvarija, *Liaudies kultūra*, 1994, Nr. 1–3.
- Vasiliūnienė** D., Žemaičių Kalvarijos dominikonų bažnyčia XIX a. I pusės rašytiniuose šaltiniuose, *Menotyra*, 2001, Nr. 2 (23), p. 21–27.
- Žemaičių Kalvarija, *Žemaičių praeitis*, t. 2, 1993, p. 151–254.

Įteikta 2004 m. rugpjūčio mėn.

DOMINICANS OF ŽEMAIČIŲ KALVARIJA
IN THE 1st HALF OF THE 19th CENTURY
(According to the Data of the Convent's Visitations)

Vaida **Kamuntavičienė**

Summary

The article analyses the development of the Dominican monastery in Žemaičių Kalvarija in the first half of the 19th century: the influences of the tsarist administration's policies, the development of the buildings of the monastery and those of the church, economic changes, the income and expenses of the monastery, everyday life and duties of the monks. The source of the investigation is the visitation acts of the monastery and the church in 1820, 1826, 1841, 1844 and 1845.

The most radical impact on the development of the monastery was made in 1841, when the land of the monastery was confiscated by the tsarist administration, and in 1842, when the wooden buildings burned down, resulting in the monastery losing all its land and buildings. The subsequent income of the monks, which consisted of pensions from the tsar were about one-third of the former income. In 1822, the construction of a new stone church was completed. With funds of the Lithuanian Dominican Province and benefactors in 1843 a new stone monastery was built and the wooden buildings were rebuilt.

In 1836 when the gymnasium of Žemaičių Kalvarija was closed, the Dominican monks lost their teaching position and the main missions of the monks became the spiritual care of the parishioners (there were about 2832 believers), the further expansion of charity work, maintenance and support of hospitals for the poor (after 1841 their number decreased from 3 to 2) and the three brotherhoods.

From 9 to 14 monks lived in the monastery. The acceptance of new members was prohibited, laying the basis for the liquidation of the monastery.